

V Всеукраїнський дистанційний конкурс студентських та учнівських
наукових робіт із соціальної педагогіки/соціальної роботи

Студентська наукова робота

**«Соціальне сирітство в сучасному українському
суспільстві»**

Шифр «_____»

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИРІТСТВА ЯК СОЦІАЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ	
1.1. Сутність поняття соціального сирітства.....	5
1.2. Зміст витоків та причин соціального сирітства.....	11
РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В УКРАЇНІ	
2.1. Сучасний стан соціального сирітства в Україні.....	16
2.2. Ставлення до проблеми соціального сирітства.....	21
2.3 Пропозиції щодо мотивування усиновлювати дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.....	25
ВИСНОВКИ	30
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	32

ВСТУП

Актуальність роботи. Період становлення незалежності України супроводжується поглибленням великої кількості соціальних проблем. Кризове положення суспільства, призвело до швидкого зниження рівня матеріального і морального становища в сім'ї, мотивуючи збільшення кількості дітей-сиріт при живих батьках, які отримали назву соціальні сироти. Значно знизилася виховання, відбулося погіршення морально-психологічного клімату в сімейній сфері і в суспільстві в цілому. Відокремлення батьків від дітей, падіння морально-етичних норм, соціальних зв'язків, економічна нестабільність, зростання народжуваності дітей з патологіями – все це призводить до загострення та поширення сирітства.

Економічна і політична нестабільність суспільства призводить до того, що стає актуальною проблема адаптації та соціалізації дітей-сиріт.

Сьогодні перед вченими різних сфер стоїть завдання: досконало вивчити соціальне сирітство з різних його аспектів та побудувати такі концепції, що допомогли б вирішити цю проблему і могли дієво працювати на практиці.

Мета дослідження – дослідити стан проблеми соціального сирітства в Україні та розглянути правові основи соціального захисту та профілактики соціального сирітства.

Відповідно до мети нами були визначені такі **завдання**:

- розкрити сутність поняття соціального сирітства.
- дослідити зміст витоків і причин соціального сирітства.
- розглянути сучасний стан соціального сирітства в Україні.
- дослідити ставлення суспільства до проблеми соціального сирітства.
- розробити рекомендації щодо мотивації суспільства усиновлювати дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

Об'єктом дослідження виступає проблема «соціального сирітства».

Предмет дослідження – соціальне сирітство як проблема сучасного українського суспільства.

З урахуванням комплексного характеру мети дослідження та розв'язання окреслених у ньому завдань було використано комплекс **методів** теоретичного та емпіричного рівнів пізнання:

- теоретичні (для визначення сутнісних характеристик проблеми соціального сирітства, а також особливостей його прояву в суспільстві): аналіз літератури, узагальнення, порівняння, операціоналізація та інтерпретація понять, систематизація);

- емпіричні (для збору інформації щодо наявного рівня проблеми соціального сирітства та виявлення соціально-педагогічних умов профілактики даного явища): анкетування, аналіз документів; статистичні методи обробки емпіричних даних, інтерпретація та узагальнення результатів дослідження.

Наукова значущість дослідження: полягає у тому, що досліджено та висвітлено теоретичний аспект проблеми соціального сирітства. А саме розглянуто причини виникнення проблеми та категоріальний апарат. Дана наукова робота може бути використана теоретиками та фахівцями, що досліджують явище соціального сирітства.

Практична значущість дослідження: полягає в тому, що основі діагностичного дослідження виявлено ставлення сучасного суспільства до проблеми соціального сирітства. Також досліджено статистичні дані про стан проблеми соціального сирітства в різних регіонах України. Розроблені рекомендації щодо мотивації сучасного українського суспільства усиновлювати дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. Дані матеріали дослідження можуть використовуватися в Україні фахівцями-практиками, соціальними працівниками та науковцями, які досліджують проблему соціального сирітства.

Структура та обсяг роботи. Робота складається із вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг роботи становить 36 сторінок з якого 28 основного тексту. Список використаних джерел налічує 19 позицій.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ СИРІТСТВА ЯК СОЦІАЛЬНОГО ФЕНОМЕНУ

1.1. Сутність поняття соціального сирітства

В сучасних умовах розвинутого українського суспільства проблема сирітства стає дуже поширеною. Вона розглядається науковцями як «соціальний феномен». В залежності від культури, політики, економіки, а також того, який соціально-економічний розвиток у країни і залежить різниця між способами та методами подолання проблеми «соціального сирітства» в різних державах.

Для того щоб детально розкрити та зрозуміти сутність поняття соціального сирітства, потрібно дослідити та визначити окремі аспекти цього визначення. Цікавим є те, що такого визначення для цієї категорії не має. Але в нормативно-правових документах, науковій літературі, періодичних виданнях прийнято використовувати такі поняття як: діти вулиці, безпритульні, бездоглядні, діти, позбавлені батьківського піклування.

Розкриваючи історичний аспект сирітства, можна зазначити, що «сирітство» – це соціальне явище, невід’ємний елемент людської цивілізації. В усі часи війни, епідемії, стихійні лиха й інші причини призводили до загибелі батьків, внаслідок чого діти становилися сиротами. У Біблії та стародавніх літературних джерелах є згадки про відмову батьків від власних дітей, про підкидьків, які виховуються у чужих родина [10, С. 86].

В сучасній українській мові «сиротою» називають дитину, яка втратила одного або обох батьків. У літературі (фольклорі, міфах, казках) сиротою є персонаж від якого відмовились опікуни або захисники. Зазвичай це нещаслива дитина, яка часто плаче і щось просить, за такою дитиною завжди погано стежать. Якщо взяти історичний аспект цього слова, то воно зустрічається ще за часів Древньої Русі. Саме селян там називали сиротами, тобто усіх дітей, яких покинули батьки, злиденних людей, які були бідні та нещасні. Найчастіше

сиротами називали дітей солдатів, адже ті йшли воювати і багато з них не поверталися до своїх сімей.

Якщо взяти до уваги тлумачні словники, то в них зазначені два основних визначення слова «сирота» [5, С. 112]:

1. Це дитина, підліток, що втратила батька й матір або одного з них. || Людина, що залишилася без рідних, близьких; одинока, самотня людина.

2. Це феодально-залежне сільське населення, представники якого за Стародавньої Русі називалися сиротами; «селяни та інші тяглові люди» (XVI–XVIII ст.)

У законодавчій базі України також наявні визначення цієї категорії дітей. А саме, згідно з Законом України «Про охорону дитинства», діти, позбавлені батьківського піклування, - це діти, які залишилися без піклування батьків у зв'язку з позбавленням їх батьківських прав, відібранням у батьків без позбавлення батьківських прав, визнанням батьків безвісно відсутніми або недієздатними, оголошенням їх померлими, відбуванням покарання в місцях позбавлення волі та перебуванням їх під вартою на час слідства, розшуком їх органами внутрішніх справ, пов'язаним з ухиленням від сплати аліментів та відсутністю відомостей про їх місцезнаходження, тривалою хворобою батьків, яка перешкоджає їм виконувати свої батьківські обов'язки, а також діти, розлучені із сім'єю, підкинуті діти, діти, батьки яких невідомі, діти, від яких відмовились батьки, та безпритульні діти [9, С. 63].

На думку Л. В. Кальченко термін «сирота» має глибоке та широко розповсюджене лінгвістичне походження, оскільки походить від українського і російського «сирота», давньоруського і старослов'янського «сиръ», болгарського і сербохорватського «сирота», словенського «siro'ta» та чеського «siry» (сиротливий, осиротівший), польського «sierota», верхньолужицького і нижньолужицького «syrota» та ін. Загальне значення цих слів зводиться до одного: «дитина, яка лишилася одного або більше батьків, жебрак» [11, С. 161].

Як ми бачимо, таке узагальнення авторки розкриває загальнослов'янське і навіть індоєвропейське походження терміну «сирота», що підтверджує його

стародавність та розповсюдженість на ранніх стадіях існування людського суспільства.

Л. В. Вейланде вважає, що соціальне сирітство – це аномальне явище, результат соціальних потрясінь у житті суспільств, яке характеризується дефіцитом громадських та державних інститутів, які забезпечують дотримання основних прав та свобод дитини; явище, яке свідчить про кризу інституту сім'ї, негативний вплив соціуму на формування особистості у соціальному, моральному, інтелектуальному та фізичному плані [4, С. 19].

Ми вважаємо, що саме таке трактування визначення найбільш відповідає сучасній ситуації, яка відбувається в суспільстві. Тому що, на сьогоднішній день можна спостерігати різноманітні негативні явища, які впливають на інститут сім'ї та суспільство загалом.

Якщо розглядати явище «сирітства» з педагогічної точки зору, то сирітство – це негативна соціальна проблема, що характеризує образ життя неповнолітніх дітей, які лишилися піклування батьків. Сирітство буває двох типів: біологічне і соціальне. Біологічні сироти – 1) це діти, які втратили обох батьків [2, С. 103]; 2) діти, біологічні батьки яких померли (загинули) або у судовому порядку визнані такими, що пропали безвісти [1, С. 26]. До другого типу – соціальні сироти – належать діти, які є сиротами при живих батьках [2, С. 103].

Щоб точніше з'ясувати сутнісне значення термінів «соціальне сирітство», «соціальні сироти», з точки зору соціальної педагогіки, доцільно звернутися до визначення російських дослідників та педагогів Л. Оліференко, Т. Шульги й ін., які вказують, що «соціальні сироти» – це: 1) діти, що не мають родин і залишилися без піклування батьків, у тому числі діти, батьки яких за різних причин відмовилися від них або позбавлені батьківських прав, та взяті на повне державне забезпечення; 2) особлива соціально-демографічна група дітей віком від народження до 18 років, які залишилися без піклування батьків за соціально-економічних, моральних, психологічних і медичних причин [17, С. 117]. Як бачимо, російські педагоги пов'язують сутнісне значення терміну

сирітства саме з причинами виникнення цього явища, що є також доцільним аргументом.

Українські науковці Л. Артюшкіна та А. Поляничко категорію «соціальних сиріт» також розглядають як особливу соціально-демографічну групу дітей, які формально мають батьків, але в силу соціальних, економічних, морально-психологічних та фізичних причин фактично позбавлені батьківського піклування. До них належать бездоглядні і безпритульні діти, тобто «діти вулиці» [1, С. 27].

За визначенням Дитячого Фонду Об'єднаних Націй (ЮНІСЕФ), до «дітей вулиці» належать: 1) діти, які не спілкуються зі своїми сім'ями, живуть у тимчасових помешканнях (покинутих будинках тощо) або не мають взагалі постійного житла і кожного разу ночують у новому місці; їхніми першочерговими потребами є фізіологічне виживання й пошук житла (безпритульні діти); 2) діти, які підтримують контакт із сім'єю, але через бідність, перенаселення житла, експлуатацію та різні види насилля (фізичне, сексуальне, психологічне) проводять більшу частину дня, а іноді й ночі, на вулиці (бездоглядні діти); 3) діти-вихованці інтернатів та притулків, які з різних причин втекли з них і перебувають на вулиці (діти, які перебувають під опікою держави) [13, С. 45].

Досліджуючи термін «соціальні сироти», деякі науковці (М. Воронцова, Т. Дубровська, В. Макаров, М. Галагузова, Л. Мардахаєв, І. Тернова, Н. Грачова), відносять до них наступні групи (категорії) дітей [11, С.161]:

1. «Відмовні» (діти, від яких відмовилися батьки) – це неповнолітні, що залишилися без піклування батьків згідно із заявою матері або обох батьків про відмову, завіреною головним лікарем чи юристом медичного закладу (пологового будинку, лікарні, будинку малюка);

2. Підкидьки – діти, що залишилися без піклування батьків і направлені до державного закладу правоохоронними органами у відповідності із актом про підкинення;

3. Відібрані діти – неповнолітні, права батьків яких обмежені судом (примусове відібрання), у тому числі й через незалежні від батьків причини (хронічні захворювання психічного характеру та ін.). Даний статус дитина може отримати за рішенням суду про позбавлення батьків їх прав або про визнання батьків недієздатними (з обмеженою дієздатністю);

4. Підопічні – діти, які залишилися без батьківського піклування, передані судом під опіку до 14 років або піклування до 18 років громадянам;

5. Прийомні діти – неповнолітні, які залишилися без піклування батьків та прийняті до нової родини або у сімейний колектив;

6. Бездоглядні – діти, контроль за якими відсутній внаслідок невиконання або несумлінного виконання обов'язків щодо їх виховання, навчання чи утримання з боку батьків або законних представників, посадових осіб;

7. Безпритульні – неповнолітні, які не мають батьківського чи державного піклування, постійного місця проживання, відповідних віку позитивних занять; позбавлені необхідного догляду, виховання, які не отримують систематичного навчання;

8. Діти «групи ризику» – неповнолітні, які в силу різних причин (біологічної, соціальної, генетичної властивості) соціально дезадаптовані та схильні до девіантної поведінки;

9. Діти вулиць: неповнолітні, які періодично йдуть із сім'ї на короткий термін і повертаються додому; діти, які покинули родину, але знаходяться на вулиці досить невеликий час (від декількох тижнів до півроку); діти, що живуть на вулиці порівняно тривалий час (рік і більше); вихованці сирітських закладів, позбавлені батьківського піклування; діти, які ночують вдома, але їх вихованням займаються ті люди, які оточують їх на вулиці.

Така класифікація заснована на вище зазначених характеристиках і є дуже влучною для розподілу категорій дітей сиріт.

Таким чином, можемо зазначити, що в суспільстві склалися певні уявлення про соціальних сиріт – це діти, у яких батьки є живими, але не опікуються власними дітьми, не надають їм необхідної допомоги і підтримки, не виконують

власних батьківських обов'язків, а часто й зловживають своїми батьківськими правами до такої міри, що залишати з ними дітей навіть небезпечно для нормального розвитку і виховання дитини, а іноді і для її здоров'я та життя. Тобто, соціальна сирота – це дитина, яка залишилася без батьківського піклування у зв'язку із складною життєвою ситуацією, пов'язаною із сімейним неблагополуччям (алкоголізмом і наркоманією батьків, їх антисоціальним способом життя, тяжкими психічними захворюваннями тощо).

Що стосується соціального сирітства, то це визначення ми розуміємо як особливий соціально-патологічний стан дитинства, що характеризується наявністю у суспільстві дітей, які залишилися без піклування біологічних батьків, що фактично не здійснюють своїх обов'язків щодо виховання, розвитку і соціалізації власних дітей у зв'язку із соціально-економічними, моральними, психолого-педагогічними, медичними причинами через відсутність достатніх матеріальних, фінансових, соціокультурних, загальних соціальних умов для виконання батьківських обов'язків та недостатність у них почуття відповідальності, любові та милосердя.

Кожен науковець, педагог, дослідник своїм баченням і підходами стосовно явища сирітства, робить значний внесок щодо трактування визначення «соціальне сирітство», а також класифікації категорії дітей, які так би мовити є наслідком цього явища.

1.2. Зміст витоків та причин соціального сирітства

Як вже зазначалося вище, проблема сирітства існує майже у всьому світі. Кожна країна намагається різними способами та методами попередити, вирішити та викоринити це явище.

Зазвичай більшість людей знають про те, що така проблема існує, але найчастіше ніхто не замислюється над тим які причини, чинники та фактори зумовили виникнення сирітства. На наш погляд, кожен про це повинен знати, адже тільки тоді, коли відоме коріння проблеми її можна попередити.

Проблема це як математична задачка, яку можна вирішити декількома способами. Так само і проблему сирітства певна держава вирішує своїми методами. Важливим є те, що у кожної з них різний рівень економічного та технічного прогресу. Тому і самі методи відрізняються між собою, в когось вони можуть бути більш продуктивними, а у деяких взагалі знаходяться на низькому, некваліфікованому рівні. В залежності від цього і визначається на якій стадії знаходиться розв'язання даної проблеми, а отже, і методи своєю ефективністю будуть відрізнятися. Візьмемо хоча б економічний чинник, який, є дуже важливим. Наприклад, якщо в країні існує економічна стабільність, то така категорія населення як діти-сироти буде незначною за кількістю, адже у батьків не буде причин, щоб залишити свою дитину у дитячому будинку. Хоча обставини бувають різні і якщо це все ж таки сталося, то при сприятливому економічному становищі сиротинці добре фінансуються і мають всі умови для забезпечення таким дітям нормального життя, а вони в свою чергу не прагнули б втікати жебракувати на вулицю.

Але ми не маємо на меті розглядати в роботі методологічний досвід зарубіжних країн. Наше завдання полягає в тому щоб дослідити зміст витоків і причин соціального сирітства в Україні.

Науковці, які досліджують проблему соціального сирітства, визначають характерні для всієї світової спільноти причини, що сприяють його виникненню. Якщо назвати основні з них то це, наприклад, війни та міжнаціональні конфлікти, низький рівень матеріального становища, нестійкі шлюби та падіння моральних цінностей сім'ї, поширення алкоголізму та наркоманії, позашлюбна народжуваність, не дотримання релігійних традицій, існування класовості суспільства, занепад виховання та системи освіти.

При виділенні класифікації причин виникнення соціального сирітства доцільно виходити із середовища появи соціальних сиріт.

Як вважає Яремчук В. В., потрібно виходити з двох критеріїв причин появи соціального сирітства.

До першої групи слід віднести фактори, що здійснюють зовнішній негативний вплив на сім'ю, а до другої – внутрішні негативні чинники, що можуть появитися в середовищі сім'ї, внаслідок впливу зовнішніх факторів [19, С. 7 – 8].

Зовнішні причини виникнення соціального сирітства закладаються в державі і обумовлені соціально-економічними умовами. Для них є характерними такі ознаки, як об'єктивність виникнення, залежність безпосередньо від держави. До таких причин слід віднести економічну нестабільність, бідність, зростання злочинності, збройні конфлікти, інфляцію, безробіття злочинні акти тощо. Більше половини молодих сімей не мають окремого житла навіть через 10 років подружнього життя, майже половина сімей проживає з батьками в незадовільних для виховання дітей житлових умовах [19, С. 9].

Негативно впливають на стабільність навіть благополучних сімей несприятливі соціально-економічні умови: втрата роботи, погіршення матеріально-побутових умов, зубожіння, тощо викликають у людей почуття незахищеності, страху перед майбутнім. Все це призводить до наростання напруги в сім'ї, негативно позначається на вихованні дітей [19, С. 10].

Внутрішні причини виникнення соціального сирітства, на відміну від зовнішніх, утворюються безпосередньо в середовищі сім'ї. Для них є характерними такі основні ознаки, як суб'єктивність виникнення і існування та залежність від зовнішніх негативних факторів. Їх поява здебільшого обумовлена внутрішніми сімейними проблемами. Проте і зовнішні фактори (несприятлива соціально-економічна ситуація в державі, безробіття тощо) часто стають каталізаторами негативних процесів в середині сім'ї. До таких причин відносять позашлюбне народження дитини, відмову від новонароджених немовлят, погані матеріальні та житлові умови, помилки у вихованні, жорстокість і знущання з боку батьків, поширення алкоголізму, наркоманії, ув'язнення батьків, а також неповну сім'ю, стан морально-психологічного клімату тощо [19, С. 10].

Брутман В. Н. виділяє такі причини соціального сирітства: морально-етичні (асоціальний спосіб життя батьків, різні види залежності, примушення

дітей до жебракування, злочинні діяння батьків, різноманітні форми насильства, спрямованого на дітей); психологічні (суб'єктивні) – раннє або позашлюбне материнство; дисфункційність сім'ї (неповна, новоутворена, багатодітна, сім'я інвалідів), нездорова емоційна атмосфера в сім'ї, конфліктність її членів; медичні – наявність хвороби у батьків, що унеможлиблюють виконання батьківських обов'язків [3, С. 11 – 12.].

Ми вважаємо, що в даний період будь-яка дитина може потрапити у певну групу ризику і опинитися в статусі соціальної сироти.

Відомим є той факт, що у статус соціальної сироти діти можуть потрапити відразу після народження (відмова від новонароджених немовлят у пологовому будинку). В більшості випадків такі факти можна пояснити соціальною незрілістю матері, котра народжує дитину. Подібне поводження, як правило, характерне для неповнолітніх матерів і жінок, що не мають стійкої позиції в житті і постійного місця проживання – наприклад, для біженців, іноземних робітників, жінок, що займаються проституцією [12, С. 67].

Як вважають багато спеціалістів, соціальне сирітство найчастіше є результатом саме підліткової вагітності. Коли молоді дівчата не можуть психологічно справитися з тим, що стануть мамами. І роблять величезну помилку, приховуючи від батьків народжують і покидають дитину.

Існує безліч причин відмови від новонародженого в пологовому будинку. Погане матеріальне становище є домінуючою з них. Також часто залишають хворих новонароджених дітей.

Найчастіше діти старшого віку виявляються покинутими в результаті залежності батьків від алкоголю, наркотиків, ігрової залежності, що часто призводить до різних психічних і соматичних захворювань або навіть смерті.

Трапляються випадки, коли батьки мають тривалу хворобу або знаходяться у місцях позбавлення волі, що не дозволяє їм виконувати батьківські обов'язки.

Також, часто діти з власної волі покидають сім'ю або заклади соціальної опіки. Це відбувається через певні вроджені психічні відхилення або через набуті захворювання, розлади нервової системи, або неправильного виховання.

Бажання втекти проявляється як реакція на якісь чинники травмуючого характеру вдома, у школі або в підлітковому середовищі. Діти можуть залишати сім'ю через фізичне, психічне або сексуальне насилля близьких, примушення їх до жебрацтва, через злидні і незабезпеченість у сім'ї, через образу на родичів внаслідок їх нечутливості або нерозуміння проблем чи переживань дитини.

Що стосується України, то думки науковців збігаються щодо класифікації причин та чинників, що породжують сирітство.

Наприклад, Безпалько О. В. зазначає, що причинами соціального сирітства в Україні є: низький матеріальний рівень багатьох сімей, безробіття одного чи обох батьків; відсутність постійного житла (малозабезпечені сім'ї продають свої оселі щоб забезпечити собі засоби існування, заздалегідь виписуючи дітей, залишаючи їх без даху над головою); асоціальний спосіб життя одного або обох батьків, різні види залежності (пияцтво, наркоманія і токсикоманія), проституція, участь у протизаконній діяльності; примушення батьками дітей до жебрацтва; різноманітні форми насильства щодо дітей у сім'ї та державних закладах опіки [2, С. 103].

Галатир І. А. додає до цієї класифікації ще декілька пунктів: послаблення функцій державних установ, покликаних займатися вихованням та навчанням дітей; погіршення умов утримання дітей у державних закладах [7, С. 10 – 12].

Волобуєва Н. А. визначає у своїй статті такі причини [6, С. 5 – 6]:

- падіння моральних устоїв сім'ї, зниження стабільності шлюбу;
- збільшення позашлюбної народжуваності;
- педагогічна неспроможність родин;
- девіантна поведінка батьків;
- материнська смертність;
- урбанізація населення;
- послаблення релігійних традицій;

- алкоголізм і наркоманія;
- недосконалість системи освіти й виховання;
- неоднозначний вплив ЗМІ, масової культури на субкультуру молодого покоління, пропаганда форм та цінностей, що не відповідають соціальним ідеалам;
- недостатній розвиток служб допомоги дітям та захисту їх прав;
- крадіжка й експлуатація дітей;
- недосконалість соціальної політики держави.

Отже, сирітство як соціальний феномен охопило увесь світ. Вчені з різних країн і різних галузей науки трактують це визначення, кожен зі своєї точки зору. Хтось обирає історичний, психологічний, юридичний або соціологічний аспект, в деяких у визначенні домінують причини виникнення явища у інших ознаки, які його характеризують. Але кожен науковець своїми трактуваннями, сприяє тому, щоб людство могло цілковито зрозуміти значення цього явища, а також усвідомити важливість його подолання.

Для того, щоб знати з чим боротися також важливим є знання причин виникнення явища. Адже, як ми бачимо держава долає наслідки, до яких призводять вчасно не виявлені і не подолані причини.

Існують різні класифікації причин виникнення явища сирітства, але всі вони мають однаковий зміст і породжують єдину проблему.

РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО СИРІТСТВА В УКРАЇНІ

2.1. Сучасний стан соціального сирітства в Україні

Україна традиційно належала до країн із високим рівнем шлюбності, проте останнім часом відмічається загальна тенденція до зменшення реєстрації шлюбів. При цьому кількість дітей, народжених поза шлюбом, зростає, кожен п'ятий малюк в Україні є позашлюбним.

На сьогоднішній день, науковцями проводяться дослідження метою яких є проаналізувати те, як співвідноситься кількість дітей-сиріт та дітей народжених поза шлюбом по всіх регіонах України.

Було виявлено, що протягом останніх п'яти років в західних областях, а саме Волинській, Тернопільській, Чернівецькій, Львівській, Івано-Франківській та Рівненській зареєстровано найменшу кількість дітей, що народилися поза шлюбом.

Також встановлено, що південний регіон навпаки має найбільшу кількість позашлюбних дітей. Особливо високе перевищення середніх показників по Україні спостерігається в Донецькій, Луганській та Одеській областях.

Якщо аналізувати результати досліджень стосовно дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування, то можна помітити, що західні регіони знову ж таки мають показники нижчі за середні показники по Україні.

Натомість, стабільно високою реєстрація таких дітей, залишається в Кіровоградській, Дніпропетровській, Одеській, Херсонській, Миколаївській та Донецькій областях.

На сьогоднішній день, спостерігаються регіональні відмінності та взаємозв'язки між досліджуваними явищами. На півдні та сході України поширена позашлюбна народжуваність. Східні індустріальні області та південь України одночасно є «лідерами» стосовно високої частки дітей-сиріт та дітей,

по-збавлених батьківського піклування, що є наслідком послаблення сімейних цінностей, зміною репродуктивної поведінки жінки, втратою морально-ціннісних орієнтирів тощо. Для західних регіонів України народження дітей поза шлюбом є нетиповим. Найменша кількість посиротілих дітей також фіксується на заході країни, що пояснюється сильними сімейними традиціями, важливою роллю релігії, традиційним укладом життя сімей, взаємозв'язком між шлюбністю та народжуваністю дітей у цих регіонах. [16, С.234]

У 2015 році кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, за даними Державного комітету статистики, становила 73182. У 2011 році таких дітей було 95956. Отже, можна побачити, що за останні п'ять років кількість таких дітей зменшується (Рис.2.1.1.).

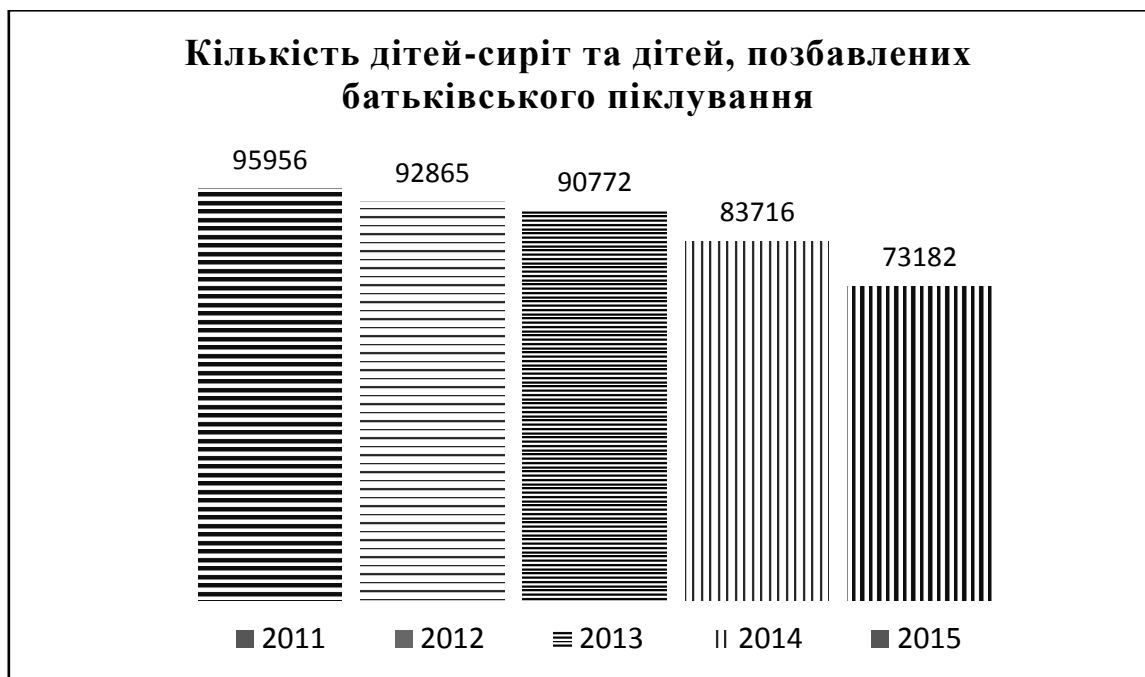

Рис. 2.1.1. Кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування

За даними Державного комітету статистики можна спостерігати різке зниження дітей усиновлених протягом року (Рис 2.1.2.).

Під час аналізу динаміки перебування дітей-сиріт у державних або сімейних формах виховання можна зробити висновок, що, незважаючи на

державні заходи – кількість дітей-сиріт, які перебували на сімейних формах виховання, зменшується [10].

Рис. 2.1.2. Чисельність дітей усиновлених протягом року

Усиновлення було та залишається найоптимальнішою формою виховання дитини та надає їй більше прав і гарантій, але незважаючи на роботу, що постійно проводиться з пропаганди національного усиновлення, кількість українських громадян, бажаючих усиновити дитину, протягом періоду дослідження вірогідно не зростає.

На нашу думку, це пов'язано в першу чергу як із зниженням рівня матеріального забезпечення населення, так і з тим, що діти-сироти мають певні проблеми зі здоров'ям та потребують підсиленого медичного нагляду, тривалого медичного супроводу, регулярних профілактичних заходів, що дорого коштують.

Це свідчить про те, що такі сімейні форми, як усиновлення й опіка (піклування), в даний час не можуть подолати фактор соціального сирітства.

Міністерство соціальної політики наводить кількісні показники, щодо усиновлення дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, протягом 2011 - 2015 років за окремими регіонами (Таблиця 2.1.1.) [14].

Кількість усиновлених дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, протягом 2011 - 2015 років

Таблиця 2.1.1.

Область	Усиновлено громадянами України				
	2011	2012	2013	2014	2015
Миколаївська	66	68	53	72	89
Одеська	144	152	140	142	131
Херсонська	83	71	75	70	67
Всього по Україні:	2114	2016	1843	1591	1489

В таблиці наведені статистичні дані, що показують кількість усиновлених дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, протягом 2011 - 2015 років. Можна помітити, що на протязі п'яти років динаміка усиновлення дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування зменшується. Якщо більш конкретно брати до уваги південний регіон України, то можна побачити, що в Миколаївській області з 2014 року дані по усиновленню дітей-сиріт помітно зросли. Порівняно з Одесою та Херсоном де спостерігається зниження цих показників.

Міністерство соціальної політики надає кількісні показники щодо сімей, які перебувають на обліку кандидатів в усиновлювачі станом на 28 квітня 2016 року (Таблиця 2.1.2.) [15].

Кількість сімей, що перебувають на обліку кандидатів в усиновлювачі станом на 28 квітня 2016 року

Таблиця 2.1.2.

Регіон	Загальна кількість сімей на обліку							Бажають усиновити дитину віком:				
	Всього	з них:						до 1	до 3	до 5	до 10	від 10 до 18
		подружні пари			одинокі громадяни							
		до 40	до 50	старше 50	до 40	до 50	старше 50					
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Миколаївська	43	29	9	0	4	1	0	7	22	11	2	1
Одеська	123	63	33	8	11	6	2	17	44	40	21	1
Херсонська	59	26	21	0	9	3	0	15	19	20	5	0
ВСЬОГО по Україні	1824	938	474	67	161	158	26	212	633	588	347	59

В даній таблиці наведені статистичні показники, що характеризують кількість сімей, що перебувають на обліку кандидатів в усиновлювачі станом на 28 квітня 2016 року. До уваги були взяті області південного регіону, а саме Миколаївська, Одеська та Херсонська. Загальна кількість сімей по Україні, що перебувають на обліку становить 1824 особи. Найбільше бажають усиновити дитину подружні пари до 40 років їх кількість становить 938 чоловік. Можна помітити, що більшість кандидатів прагнуть усиновити дитину віком до трьох років. В південному регіоні за кількістю бажаючих всиновити дитину перше місце займає Одеська область. Низький рівень кандидатів в усиновлювачі має Миколаївська область, всього 43 особи перебувають на обліку. Трохи кращі показники має Херсонська область.

Таким чином, сімейні форми влаштування (усиновлення, опіка, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу) є більш пріоритетними для дітей групи соціального ризику, ніж державні. Діти групи соціального ризику, а саме діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, характеризуються низькими показниками соматичного здоров'я, що в 1,6-1,8 рази гірші за стандартні показники. Низький рівень поінформованості потенційних прийомних батьків щодо вихідного стану здоров'я майбутньої прийомної

дитини, можливостей його корекції та реабілітації обумовлює низькі показники приросту чисельності сімейних форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування.

2.2 Ставлення до проблеми соціального сирітства

З метою дослідження проблеми соціального сирітства було проведено дослідження на тему «Ставлення молоді до проблеми соціального сирітства».

Дослідження було проведене з метою визначити ставлення майбутніх соціальних працівників та пересічної молоді до категорії соціальних сиріт, а також їх готовність брати таких дітей на виховання. Було опитано 22 респонденти, з яких 12 студентів п'ятого курсу спеціальності соціальна робота і 10 осіб до 35 років, що вже закінчили навчання і працюють.

Ці категорії були обрані задля порівняння ставлення до проблеми соціального сирітства студентів і молоді, яка вже працює.

Опис анкети. Анкета складається з 10 питань [Додаток А]. Метою анкети є виявлення відношення до проблеми соціального сирітства та вплив віку, статі, соціального статусу, досвіду, професії респондентів на проблему соціального сирітства.

Опитавши студентів університету були визначені такі результати. На питання «Чи турбує Вас проблема соціального сирітства?» стверджувальну відповідь дали 9 осіб, троє надали перевагу «турбує, але не дуже» (Рис. 2.2.1.).

Рис. 2.2.1. Ставлення респондентів до проблеми соціального сирітства

У запитанні «З чим, на Ваш погляд, перш за все, пов'язане зростання соціального сирітства в даний час?» найбільшу перевагу надали варіантам «падіння моральності в сім'ї, в суспільстві» 10 осіб і «поширення пияцтва, наркоманії» 9 осіб, 7 студентів обрали варіант «економічна ситуація в країні: зростання бідності», 6 надали перевагу варіантам «криза сім'ї (зростання розлучень, неповні сім'ї)», «військові конфлікти, стихійні лиха» (Рис. 2.2.2.).

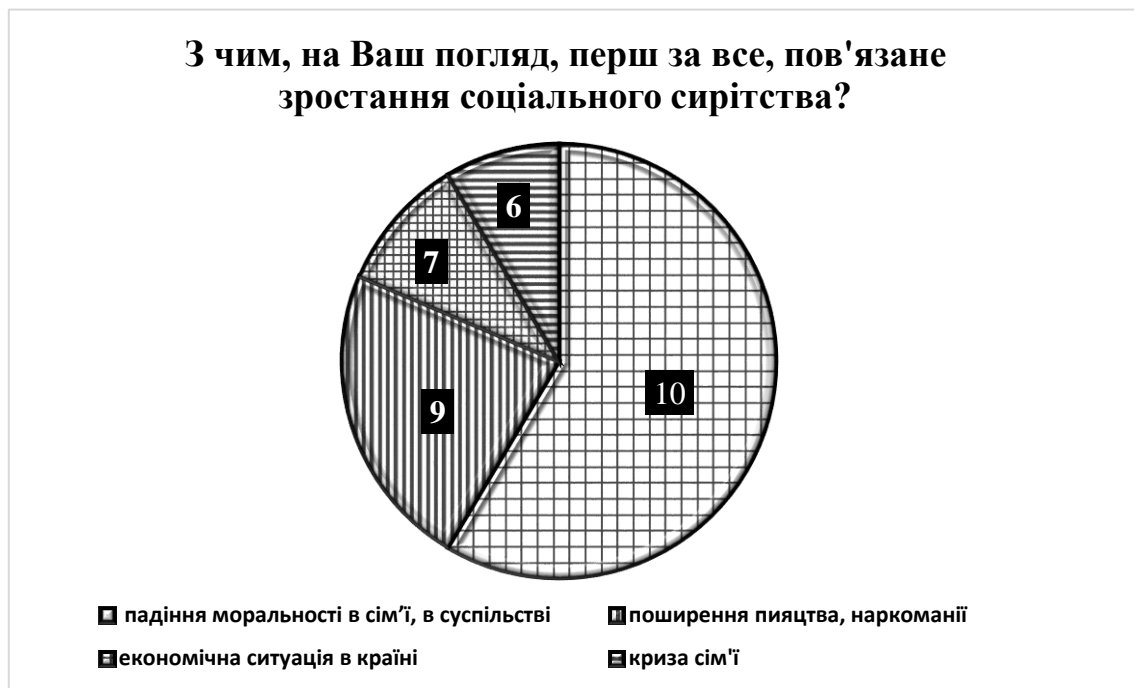

Рис. 2.2.2. Основні причини зростання соціального сирітства

Студентами були названі такі форми влаштування дітей-сиріт як: дитячі будинки сімейного типу, прийомна сім'я, будинки-інтернати, школи-інтернати, дитячі-будинки. Було виявлено негативне ставлення студентів до цих установ, 6 чоловік вважає, «що вони є згубними для дитини» і 6, «що вони потрібні лише в крайньому випадку». «Влада нічого не робить» відповіли 9 осіб на питання «Що зроблено владою, для боротьби з соціальним сирітством?».

Ставлення студентів до сімей, які виховують прийомних дітей є позитивним, всі респонденти обрали варіант «позитивно, більше б таких людей».

На питання «Чи повинні бути власні діти в таких сім'ях?» відповідь «так» дали 7, «не має значення» 3 особи.

Були перераховані такі види допомоги для сімей з прийомними дітьми: матеріальна, психологічна, соціальна, юридична, медична, консультативна, педагогічна. Найпоширенішими у запитанні «З якими проблемами стикаються такі сім'ї?» були зазначені матеріальні, психологічні, соціальні проблеми.

На питання «Чи взяли б ви дитину-сироту у власну сім'ю на виховання?» тільки дві особи відповіли «так, звичайно», 5 надали перевагу варіанту «можливо але у крайньому випадку» і п'ятьом було важко відповісти (Рис. 2.2.3.).

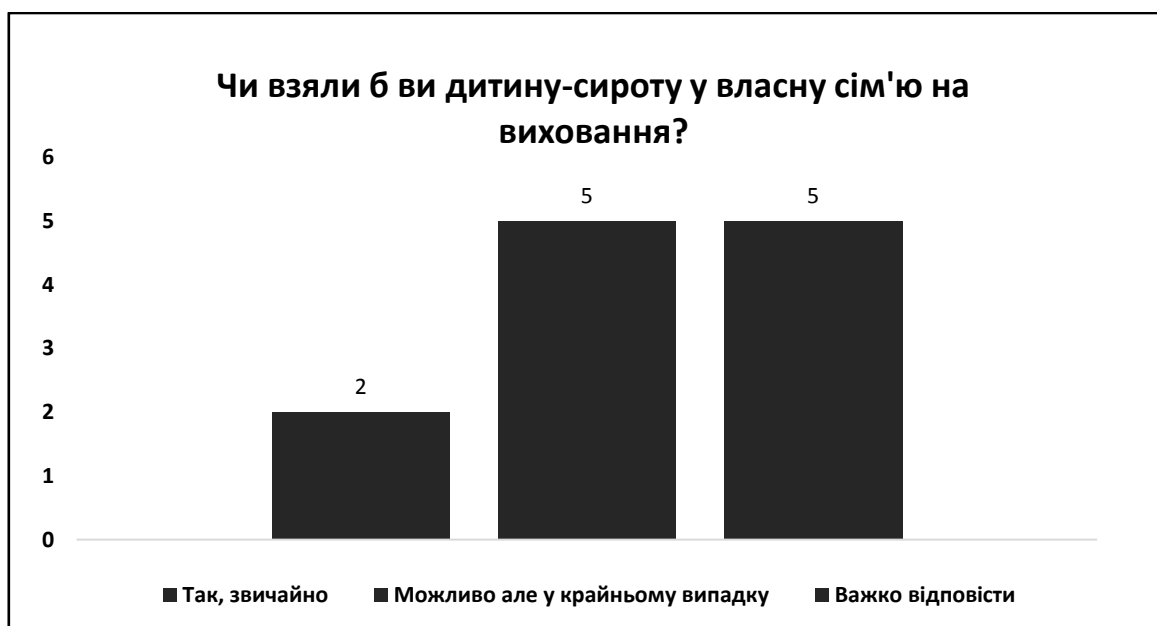

Рис.2.2.3. Бажання респондентів взяти дитину-сироту на виховання

Проаналізувавши анкети було виявлено, що молодь, яка вже завершила навчання і працевлаштована як і студентів турбує проблема соціального сирітства. З основних причин виникнення цього явища вони також виокремлюють варіанти «падіння моральності в сім'ї, в суспільстві» і «поширення пияцтва, наркоманії».

Найпоширенішими формами влаштування дітей-сиріт були зазначені прийомна сім'я і будинки-інтернати. Повністю збігаються думки випускників і студентів стосовно того, що влада нічого не робить для подолання явища сирітства в Україні, а також вони однаково позитивно відносяться до сімей, які

виховують прийомних дітей. Дана категорія респондентів виділила такі основні види допомоги як матеріальна і соціальна. Найгострішими проблемами вони зазначили фінансові труднощі і психологічні конфлікти в таких сім'ях.

На запитання «Чи взяли б Ви дитину-сироту у власну сім'ю на виховання?» відповідь «так, звичайно» дало п'ять осіб, «можливо, але в крайньому випадку» чотири. Тобто, можна побачити, що у респондентів з числа працюючих бажання взяти дитину-сироту більше ніж у студентів.

Спираючись на результати анкетування молодих людей, що працюють і мають власні сім'ї, було виявлено певні відмінності у відповідях чоловіків та жінок. Розглянемо їх детальніше.

Як не дивно, але результати показали, що чоловіків більше турбує проблема сирітства, а також вони негативно ставляться до виховних установ для дітей-сиріт і вважають, що ці заклади є згубними для дітей. Більшість жінок, навпаки, вважають, що ці заклади потрібні в нашій країні.

Стосовно проблем сімей, що виховують прийомних дітей чоловіки виокремили тільки матеріальні як основні на їх погляд. Жіноча половина перелічила значно більше проблем, а саме: матеріальні, психологічні (конфлікти в сім'ї), проблеми зі здоров'ям, педагогічні, нетолерантне відношення суспільства до таких сімей, проблема адаптації таких дітей після 18 років. На питання «Чи взяли б Ви дитину-сироту у власну сім'ю на виховання?» більшість жінок відповіли «так, звичайно», чоловіки обрали варіант «можливо, але в крайньому випадку».

Отже за результатами дослідження можна зробити такі висновки:

1. На сьогоднішній день молодь турбує проблема соціального сирітства в Україні і вони зацікавлені цим питанням.
2. Спостерігається негативне відношення до діяльності влади стосовно вирішення цієї проблеми.
3. Молодь є обізнаною в питанні, що стосується системи виховних установ для-дітей сиріт але більшість проявляє негативне ставлення до них і вважає, що ці заклади згубно впливають на дітей і потрібні лише в крайніх випадках.

4. Результати анкетування показали, що молодь з числа випускників проявляє більше бажання, стосовно виховання дитини-сироти у власній сім'ї, ніж студентська молодь.

5. Також було встановлено, що чоловіків більше турбує проблема сирітства ніж жінок але жінки виявилися обізнані в цій сфері.

2.3 Пропозиції щодо мотивування усиновлювати дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування

Як вже зазначалося вище, на сьогоднішній день найкращою формою влаштування дітей-сиріт є усиновлення. Воно включає в себе різні види такі як, прийомна сім'я, опікунська сім'я, дитячий будинок сімейного типу. Однією з найважливіших переваг такої форми влаштування є те, що дитина потрапляє в сімейне середовище. В неї з'являються батьки і вона відчуває батьківську опіку. В родині дитина-сирота отримує належне виховання та освіту. Зростаючи в сімейному середовищі дитина позбавлена внутрішніх переживань, а тому в неї відсутні будь-які психологічні розлади та проблеми.

На жаль статистичні данні вказують на те, що кількість усиновлених або взятих під опіку дітей-сиріт з року в рік зменшується. На це впливають різні фактори. На нашу думку, найголовнішим таким фактором є низька поінформованість суспільства про проблему соціального сирітства. Дуже повільно оновлюються статистичні дані, які свідчать про кількість таких дітей. Спостерігається низька кількість соціальних опитувань щодо цієї проблеми. Також психологічним фактором є те, що в суспільстві присутній страх всиновлювати дитину, також певні стереотипи та упереджене ставлення до дітей-сиріт.

Найефективнішим способом мотивації всиновлювати дітей-сиріт або дітей позбавлених батьківського піклування є розробка соціальних проектів. Добре розроблений та розрекламований проект привертає до себе увагу суспільства.

Як приклад, пропонуємо розглянути проект «Наш добрий дім», який був реалізований в Росії, а саме в Балаковському муніципальному районі протягом одного року.

Головна мета цього проекту полягала в наданні підтримки та супроводу опікунських сімей в муніципальному суспільстві. Підвищення рівня психологічної, педагогічної та соціальної компетентності кандидатів в опікуни, піклувальники. Створення умов як для консультування батьків (законних представників) щодо юридичних, медичних та психолого-педагогічних проблем так і навчання батьків. Залучення батьків та опікунів до спільної діяльності з дітьми.

Цікавим є те, що проект націлений на широку цільову аудиторію. До якої входять опікуни, кандидати в опікунів, діти, які виховуються в опікунських сім'ях, прийомних сім'ях, діти з прийомних сімей, багатодітних та малозабезпечених сімей, класних керівників та педагогів, які працюють з даною категорією сімей, психологів, соціальних працівників, уповноважених щодо захисту прав учасники освітнього процесу. Проект орієнтований на роботу, в першу чергу, з сім'ями, в яких є прийомні діти дошкільного, молодшого шкільного віку і підлітків, які виховуються.

Цілі, які ставив перед собою соціальний проект:

- підтримка та супровід сімей опікунів в муніципальному суспільстві;
- профілактика вторинного сирітства;
- підвищення рівня психологічної, педагогічної та соціальної компетентності кандидатів в опікуни, опікуни;
- надання допомоги та підтримки батьків у формуванні відповідального ставлення до виховання і особистісного розвитку дітей в сім'ї, а також позитивної взаємодії з педагогічним співтовариством і успішної соціалізації дітей в освітньому і зовнішньому середовищі.

Завдання проекту полягали в наступному:

- створення умов для роботи з сім'ями опікунів (методичної, матеріально-технічної підтримки);

- навчання опікунів, які мають труднощі в спілкуванні з прийомними дітьми;
- створити механізм взаємодії соціальних і освітніх партнерів у вирішенні проблем сім'ї опікунів;
- встановити і перевірити механізми міжвідомчої і внутрішньовідомчої співпраці в підтримку опікунських сімей;
- привернути увагу громадськості до проблеми соціального сирітства;
- створити і протестувати сучасні механізми взаємодії батьківської та педагогічної громадськості як необхідної умови для профілактики асоціальних проявів в підлітків і молоді;
- навчання батьків шляхам подолання соціальної безпорадності.

Протягом даного проекту були реалізовані такі організаційні заходи:

- анкетування різних цільових аудиторій та обробка отриманих даних;
- проведення рекламної-інформаційної кампанії (соціальна реклама), спрямована на зміцнення іміджу інституту сім'ї;
- планування спільної роботи з партнерами в сфері освіти в рамках реалізації проекту;
- укладання договорів та угод з соціальними партнерами;
- Вивчення соціальних і освітніх потреб клієнтів.

Практично-пізнавальні заходи:

- Формування груп слухачів з числа батьків, які відчувають труднощі в спілкуванні з дітьми.
- Організація лекцій для батьків:
 1. «Маленька людина: крок від сім'ї до великого життя»
 2. «Я бачу школу на початку життя» (початкова школа)
 3. «Я в сім'ї, сім'я у мене» (початкова школа)
 4. «Будинок батьків» (середньої школи)
- Муніципальний круглий стіл з проблем сімейного виховання зацікавлених муніципальних організацій та відомств.
- Навчальні семінари для батьків на тему «Дитяча безпека в Інтернеті.»

- Конкурс присвячений Міжнародному жіночому дню.
- Концерт і ігрова програма «Світ дитинства», присвячений Дню захисту дітей.
- Реалізація програми сімейного дозвілля «Музейна педагогіка як мультикультурна програма сім'ї і школи».
- Консультації для фахівців проекту фахівців благодійного фонду «Дорога до дому» в формі круглого столу, телеміст.

Реалізований проект досягнув таких результатів:

- Збільшилося число випадків поліпшення дитячо-батьківських відносин;
- Більшість клієнтів, стабілізували свій психоемоційний стан;
- Збільшилася кількість опікунських сімей, в яких покращилися сімейні відносини;
- Більшість клієнтів, поліпшили рівень батьківської компетентності;
- Значно підвищилося число клієнтів проекту, які вирішили взяти дитину в сім'ю.

Ще один масштабний проект був реалізований у Москві, який має назву «Знайди мене, мамо». Він розпочався восени 2015 року і триває досі. Головна ціль проекту спрямована на популяризацію усиновлення і прийняття в сім'ї дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

Проект дає можливість всім потенційним батькам, які думали про усиновлення дитини, побачити відео паспорта сиріт в Інтернеті і подати заявку на усиновлення.

В рамках проекту було зареєстровано та знято більше сотні відео з розповідями дітей з московських дитячих будинків. Під час зйомок, шестеро дітей знайшли родину. За півроку проекту «Знайди мене, мамо» сім'ю знайшли вісім дітей від 6 до 17 років, які залишилися без піклування батьків. Майже всі діти мають особливості розвитку (синдром Дауна, порушення мови) і потребують особливого догляду і ставлення.

Отже, можемо зробити висновок, що позитивним досвідом мотивації суспільства до усиновлення є соціальний проект. Перевагами такого метода

перш за все є наочність та практичність. Також проекти можуть мати інформаційний та повчальний характер. Саме тому в Україні мають створюватися такі проекти, що будуть спрямовані саме на популяризацію усиновлення дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

ВИСНОВКИ

Результати проведеного наукового дослідження дали можливість дійти до таких висновків:

1. У даній роботі ми розкрили сутність поняття соціального сирітства. Вчені з різних країн і різних галузей науки трактують це визначення, кожен зі своєї точки зору. Хтось обирає історичний, психологічний, юридичний або соціологічний аспект, в деяких у визначенні домінують причини виникнення явища, ознаки, які його характеризують. Але кожен науковець своїми трактуванням, сприяє тому, щоб людство могло цілковито зрозуміти значення цього явища, а також усвідомити важливість його подолання.

2. Дослідили зміст витоків і причин соціального сирітства. Адже, як ми бачимо держава долає наслідки, до яких призводять, вчасно не виявлені і не подолані причини. Існують різні класифікації причин виникнення явища сирітства, але всі вони мають однаковий зміст і породжують єдину проблему.

3. Розглянули сучасний стан соціального сирітства в Україні. Дослідивши статистичні дані ми зробили висновок, що кількість дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування на сьогоднішній день поступово знижується. Під час аналізу динаміки перебування дітей-сиріт у державних або сімейних формах виховання можна зробити висновок, що, незважаючи на державні заходи – кількість дітей-сиріт, які перебували на сімейних формах виховання, зменшується. Це свідчить про те, що такі сімейні форми, як усиновлення й опіка (піклування), в даний час не можуть подолати фактор соціального сирітства. Але в той же час сімейні форми влаштування (усиновлення, опіка, прийомна сім'я, дитячий будинок сімейного типу) є більш пріоритетними для дітей групи соціального ризику, ніж державні.

4. Дослідили ставлення суспільства до проблеми соціального сирітства. Опитали молодь, що працює і студентів п'ятих курсів соціальної роботи. Ми визначили, що молоде покоління досить обізнане стосовно проблеми соціального сирітства. Більше того молодь турбує сучасний стан сирітства в

Україні і багато, хто зазначив, що взяв би на виховання до своєї сім'ї дитину-сироту. Відношення до діяльності влади стосовно цієї проблеми виявилось вкрай негативним. Більшість вважає, що влада нічого не робить щоб знизити рівень соціального сирітства в Україні. Молодь виявилася досить обізнаною у питанні форм влаштування дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування. Значну перевагу було надано сімейним формам виховання, тобто прийомна сім'я, усиновлення, будинки сімейного типу. Було виявлено негативне ставлення до закладів інтернатного типу. Молоде покоління вважає, що такі заклади погіршують розвиток дитини та її становище у суспільстві.

5. Розробили рекомендації щодо мотивації суспільства усиновлювати дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування. На нашу думку, позитивним досвідом мотивації суспільства до усиновлення є соціальний проект. Перевагами такого метода перш за все є наочність та практичність. Також проекти можуть мати інформаційний та повчальний характер. Саме тому в Україні мають створюватися такі проекти, що будуть спрямовані саме на популяризацію усиновлення дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування.

СПИСОК ВИКРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Артющкіна Л. М. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально правовий аспект): [монографія] / Л. М. Артющкіна, А. О. Полянничко. – Суми: Сум ДПУ, 2002. – 268 с.
2. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях: навч. посібник / О. В. Безпалько; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. – К.: Логос, 2003. – С. 102 – 103.
3. Брутман В. Н. Причини соціального сирітства / В. Н. Брутман // Соціальна робота. – 1994. – №5. – С.11 – 12.
4. Вейланде Л. В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки: автореф. дис. канд. педаг. наук: спец. 13.00.04 – «Теорія і методика професійної освіти» / Л. В. Вейланде – Одеса, 2005. – 19с.
5. Великий тлумачний словник сучасної української мови [уклад. голов. ред. В. Т. Бусел]. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – С. 112.
6. Волобуева Н. А. К вопросу о повышении педагогической компетенции приемных родителей, воспитывающих ребенка-сироту / Н. А. Волобуева // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – 2012. – № 19. С. 5 – 6.
7. Галатир І. А. Щодо причин виникнення явища соціального сирітства у сучасному українському суспільстві / І. А. Галатир // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – 2012. – № 19. С. 10 – 12.
8. Держ. ком. стат. України: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2007/oz_rik/oz_u/vsunovlennia_06_u
9. Закон України «Про охорону дитинства». – ВВР, 2001, № 30, 142 с.
10. Кальченко Л. В. Історико-педагогічний аналіз суспільної практики подолання і попередження проблем соціального сирітства на Українських землях у складі Російської держави (початок XVII – середина XIX століття) / Л. В. Кальченко // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2013. – № 3. – С. 86.

11. Кальченко Л. В. Соціальне сирітство як суспільне явище: поняття і причини виникнення / Л. В. Кальченко // Вісник ЛНУ ім. Тараса Шевченка. – 2012. – № 19. С. 161.
12. Кузьмин К. В. История социальной работы за рубежом и в России (с древности до начала XX века) / К. В. Кузьмин, Б. А. Сутырин. – М.: Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2002. – С. 67.
13. Лукашов С. Социальная помощь детям улицы: опыт работы проекта ЮНИСЕФ «Дети улицы» в Украине (1997-2000 гг.): [исследования и методические рекомендации] / С. Лукашов, Т. Зайцевская. – К., 2000. – С. 45.
14. Мін. соц. політики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article;jsessionid>
15. Мін. соц. політики України: [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mlsp.gov.ua/labour/control/uk/publish/article;jsessionid>
16. Мордань О. Об'єктивні чинники впливу на державну політику щодо соціального захисту дітей, які залишилися без піклування батьків / О. Мордань // Соціальна і гуманітарна політика. – 2013. С. 234
17. Олиференко Л. Я. Социально-педагогическая поддержка детей группы риска: [учеб. пособие для студ. высш. пед. учеб. заведений] / Л. Олиференко, Т. Шульга, И. Дементьева. – М. : Издательский центр «Академия», 2004. – С. 117.
18. Терновая И. П. История и современное состояние проблемы социального сиротства в России: [монография] / И. П. Терновая. – Таганрог : Таганрогский гос. пед. ин-т, 2009. – С. 30.
19. Яремчук В. В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема / В. В. Яремчук // Вісник психології і педагогіки ПНУ ім. В. Стефаника. – 2010. – № 15. С. 7 – 10.